Gemeente Rotterdam

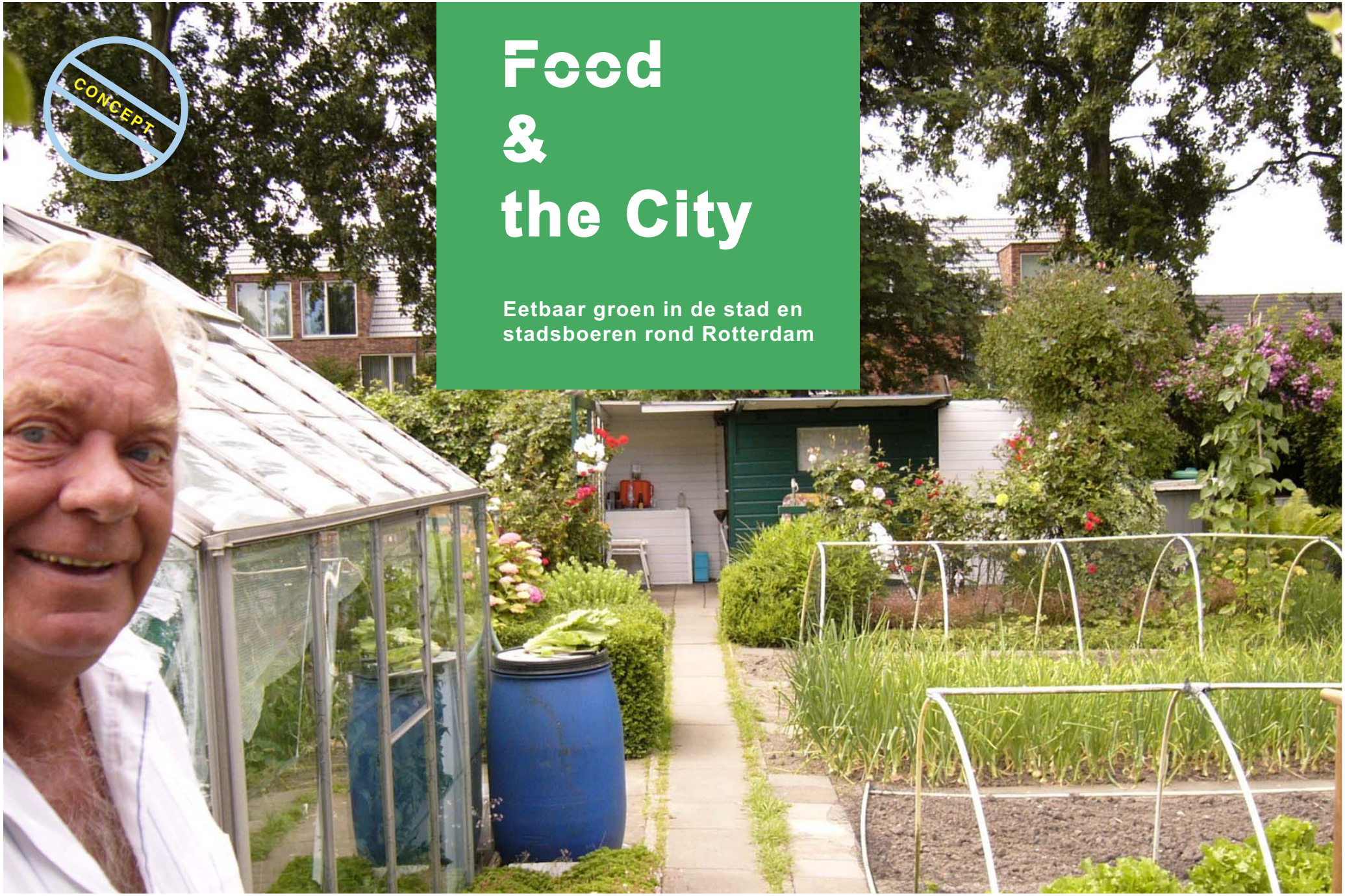

Food & the City

Eetbaar groen in de stad en stadsboeren rond Rotterdam

Food & the City

Eetbaar groen in de stad en stadsboeren rond Rotterdam

Voorwoord

De gemeente Rotterdam heeft grote ambities op het gebied van duurzaamheid. Het College van Burgemeester en Wethouders wil Rotterdam schoner, groener en gezonder maken. De stad moet aantrekkelijker worden om in te wonen, te werken en te recreëren. Het doel is om de huidige inwoners te binden aan de stad en nieuwe groepen aan te trekken. Zij stellen echter steeds hogere eisen aan hun leefomgeving: aangename verblijfsplekken in de stad, gevarieerde voorzieningen en goede verbindingen naar toegankelijke, aantrekkelijke, landschappen nabij de stad. Investeringen in de buitenruimte en duurzaamheid zijn dus van groot belang voor de economische toekomst van Rotterdam.

In het verlengde van deze ambities is in het Collegewerkprogramma 2010-2014 opgenomen dat wij initiatieven op het gebied van stadslandbouw en het vermarkten van regionale producten ondersteunen. Ik ben ervan overtuigd dat Rotterdam aantrekkelijker wordt door allerlei nieuwe vormen van voedselproductie in en rond de stad. Voor mij zijn de belangrijkste redenen om eetbaar groen in de stad en regionale voedselproductie in de regio te stimuleren:

- *Het verbeteren van de gezondheid* van de inwoners van onze stad. De gemiddelde Rotterdammer heeft een slechtere gezondheid dan de gemiddelde Nederlander. Er wordt eenzijdiger gegeten, er is veel overgewicht en er wordt te weinig bewogen. Beter voedsel en meer beweging kunnen deze trend ombuigen.
- *Gevarieerder groen in en rond de stad.* Vormen van landbouw, waarbij de agrarische ondernemer zich veel directer richt op de nabije afzetmarkt van stedelijke consumenten, biedt nieuwe kansen voor vergroting van het economische draagvlak in de waardevolle landschappen rond de stad. Ook in de stad kan, door het aanleggen van moes- en fruittuinen, een gevarieerder woonomgeving gerealiseerd worden. Eetbaar groen kan daar ook bijdragen aan de sociale samenhang.
- *Het beperken van voedselkilometers* waardoor de uitstoot van CO_2 beperkt wordt. Niet alleen de kleinere transportafstand vermindert het energieverbruik, maar ook het sluiten van kringlopen draagt hieraan bij. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan de doelstellingen van het Rotterdam Climate Initiative (RCI) om 50% minder CO_2 uit te stoten in 2025.
- *Economische impuls voor kleine ondernemers.* Dat kan o.a. door voedselproducenten betere toegang te geven tot de stedelijke markt. Bijvoorbeeld via boerenmarkten of directe verkoop aan huis. Doordat er een aantal schakels van de tussenhandel eruit gehaald wordt, levert dit de boer hogere inkomsten op en krijgt de consument vers voedsel tegen een aantrekkelijke prijs. In de stad zijn er ook kansen voor nieuw (allochtoon) ondernemerschap door kleinschalige productie en verkoop van bijzondere groenten en kruiden.

Gelukkig zijn er al veel concrete projecten die invulling geven aan onze ambities. De gemeente is hierbij vaak een partner, maar niet altijd de initiatiefnemer. Veel initiatieven zijn door burgers en ondernemers opgestart. Dat juich ik toe en ik hoop van harte dat er de komende jaren nog veel bijkomen. In deze publicatie treft u naast een aantal sprekende voorbeelden ook een beschrijving hoe de gemeente de komende jaren haar rol bij het bevorderen van de stadslandbouw wil invullen.

Alexandra van Huffelen, wethouder Duurzaamheid, Binnenstad en Buitenruimte

Pick your
own at
Dewberry
Farm

1 Wat Rotterdam wil bereiken met stadslandbouw

Ontwikkelingen en trends
Rotterdam is een groene stad die omringd is door zeer verschillende landschappen: de kust, de Delta met zijn open zeekleipolders en unieke veenweidegebieden. Ondanks de verstedelijking van de afgelopen decennia zijn er nog veel authentieke landschappen op korte afstand van de stad zoals Midden-Delfland, de Hoeksche Waard, de Krimpenerwaard en Voorne-Putten. Hier is de landbouw de beheerder van het landschap en producent van hoogwaardig voedsel.

Uit het Groenonderzoek van 2008 is gebleken dat een relatief kleine groep Rotterdammers de regioparken regelmatig bezoekt. Gebieden als de kust en de Rottemeren worden volgens dit onderzoek veel vaker bezocht dan Midden-Delfland. M.n. jongeren en allochtonen komen weinig in de recreatiegebieden buiten de stad. In de Omnibusenquete van 2010 bleek dat Rotterdammers juist Midden-Delfland wel waarderen als boerenland: 25% van de inwoners van de stad bezoekt dit gebied minimaal eenmaal per jaar.

Vanuit de landbouwsector zijn er steeds meer initiatieven om de kloof tussen stad en land te verkleinen. Er zijn ondernemers die producten aan huis verkopen, een zorgboerderij beginnen, recreatie aanbieden op hun bedrijf of producten rechtstreeks aan de horeca of winkels in de stad leveren. Bij al deze vormen van landbouw rond de stad intensiveren de relaties tussen de stedelingen en de boeren.

Een recente ontwikkeling is de koerswijziging op het gebied van regionaal groen. In de stadsranden zijn, met financiële steun van het Rijk, de provincie Zuid-Holland en de Stadsregio Rotterdam, plannen ontwikkeld voor de aanleg van nieuwe natuur- en recreatiegebieden. Bijvoorbeeld voor de Oranjebuitenpolder, de Vlinderstrik en de polder Schieveen. Het huidige kabinet bezuinigt echter op de financiering van nieuwe groengebieden. De gemeente Rotterdam en de Stadsregio zetten daarom nu in op nieuwe manieren om de landschappen rond de stad toegankelijker te maken voor de stedelingen. Er wordt gestopt met grootschalige grondaankopen van boeren. In plaats van daarvan wordt het agrarische natuurbeheer gestimuleerd en de recreatieve aantrekkelijkheid vergroot door stadslandbouw en recreatie op de boerderij te bevorderen.

In de stad zelf valt op dat er, ondanks de verdichting die plaatsvindt, nog ruimte is. Daarin onderscheidt Rotterdam zich van de andere grote steden. Met name in de buitenwijken is er veel groen dat weinig gebruikt wordt en een matige kwaliteit heeft. Hier ontstaan initiatieven van burgers, woningcorporaties en maatschappelijke organisaties om moestuinen in te richten. Ook in de dichter bebouwde wijken zijn projecten gestart voor eetbaar groen: op binnenterreinen en braakliggende terreinen. Deze initiatieven hebben veel positieve effecten voor de sociale samenhang, participatie en vergroening van de stenige buurten.

groentenmarkt in New York

Daarnaast groeit in de stad het aantal winkels en restaurants die producten uit de omgeving van Rotterdam rechtstreeks te koop aanbieden of verwerken. Steeds meer consumenten kopen ambachtelijke producten met een herkenbare oorsprong: Rotterdamse bijenhoning, appelsap van de Buytenhof in Rhoon en chips uit de Hoeksche Waard.

Wereldwijde trend naar duurzaam voedsel
De laatste jaren is er in de postindustriële landen een maatschappelijke ontwikkeling geweest waarbij de kwaliteit en authenticiteit van voedsel centraal zijn komen te staan. In Europa heeft de Slow Food-beweging hierin een grote rol gespeeld. Dit is gestart met een aantal liefhebbers uit Noord-Italië die zich inspanden om authentieke streekproducten te behouden.
Ook Rotterdam heeft een afdeling van Slow Food. Een vervolg op Slow Food is Citta-Slow waarin zich gemeenten verenigd hebben die het authentieke landschap willen behouden door middel van streekproducten.

De gemeente Midden-Delfland is de eerste gemeente in Nederland die zich hierbij aangesloten heeft.

Een andere beweging die zich met duurzame voedselvoorziening bezighoudt is Transition Towns. Transition Towns zijn lokale groepen burgers die zelf aan de slag gaan om hun manier leven minder olie-afhankelijk en duurzamer te maken. Wereldwijd zijn er inmiddels 500 Transition Towns, waaronder in Rotterdam.

Grote steden als Toronto, Vancouver en Londen hebben een ambitieuze Food Strategy opgezet. Toronto zet voedsel centraal in haar beleid om de gezondheid van haar burgers te verbeteren, de sociale samenhang te vergroten en de economie te versterken. Vancouver heeft een regionale voedselstrategie die landbouw in verstedelijkte gebieden wil steunen en boeren betere toegang wil bieden tot de stedelijke markt. Jenny Jones, voormalig voorzitter van de London Food Strategy, vertelde in 2008 over de Londense voedselstrategie op het congres Green and the City in Rotterdam. Ze benadrukte het belang van goed en betaalbaar voedsel voor de gezondheid van mensen, de nood zaak om de milieubelasting van de voedselketen te beperken en de kan sen om de locale voedseleconomie te versterken. De Amsterdamse regio heeft met Proeftuin Amsterdam afgelopen jaren een voedselprogramma opgezet.
Proeftuin Amsterdam ondersteunt projecten op het gebied van educatie en kennisdeling en richt zich sterk op kinderen en jongeren. Daarnaast is verbetering van de stad-land relatie een belangrijk speerpunt. Ook andere gemeenten in Nederland, zoals Tilburg, Almere en Groningen, denken na over hun rol bij de productie en afzet van voedsel. Zij doen dit in een stedennetwerk Stad landbouw, ondersteund door het ministerie van EL&I, waar Rotterdam ook bij is aangesloten. Rotterdam kiest overigens niet voor een brede voedselstrate gie omdat de gemeente voor zichzelf een beperkte rol ziet in het regionale voedselsysteem.

Inzet van de gemeente
Voor de gemeente Rotterdam bieden zowel de productie van duurzaam voedsel rond de stad als eetbaar groen in de stad, goede perspectieven op verbetering van de leefkwaliteit. Daarom wil de gemeente beide vormen van stadslandbouw stimuleren. Het gaat bij de Rotterdamse stadslandbouw enerzijds om volwaardige agrarische bedrijven nabij de (grote) steden, maar anderzijds ook om vormen van voedselproductie in

het stedelijke gebied. Deze laatste vormen hebben vaak (nog) geen puur commerciële invalshoek, omdat ze zijn opgezet vanuit sociale, recreatieve of duurzaamheidsmotieven.

Voor de gemeente staan de behoeften van de (stedelijke) inwoners van Rotterdam centraal bij stadslandbouw. In de eerste plaats gaat het daarbij natuurlijk om de vraag naar gezond en duurzaam geproduceerd voedsel. In de tweede plaats zijn er behoeften die hiermee goed gecombineerd kunnen worden: de behoefte aan duurzaam beheerde landschappen en stedelijke groengebieden en de behoefte aan recreatie en zorg in een mooie omgeving. Voedsel is hier dus een middel om andere doelen te bereiken.

De gemeente wil het huidige, spontane, karakter van stadslandbouw behouden. Het gaat vooral om initiatieven van onderop, zowel van groepen burgers als professionals die reeds met dit onderwerp bezig zijn. Organisaties als Eetbaar Rotterdam, Transition Towns en Rotterdamse Oogst spelen hierin een belangrijke rol. Waar nodig, is de gemeente bereid, mee te denken of zaken vlot te trekken. Maar de gemeente gaat geen centraal gestuurd programma opstellen of op brede schaal subsidies verstrekken. In de visie van de gemeente zal stadslandbouw een sterk commerciële inslag moeten krijgen. Er liggen grote kansen bij het mobiliseren van het ondernemerschap en kennis van de multiculturele bevolking van de stad.

De rol van de gemeente Rotterdam verschilt per situatie. De gemeente ziet voor zichzelf de volgende rollen bij het bevorderen van stadslandbouw:

- **Stellen van kaders** *door aan te geven in welke gebieden of type locaties voedselproductie in de stad mogelijk is en waar niet. In algemene zin is dit niet mogelijk in de stedelijke hoofdgroenstructuur. Maar wel op slecht gebruikte delen van het wijkgroen, in buurtplantsoenen en binnenterreinen. Er wordt een kaart gemaakt waarop de mogelijkheden zijn aangegeven. Daarnaast wordt voor de land schappen buiten de stad, die binnen de gemeentegrenzen van Rotterdam vallen, het beleid nader uitgewerkt voor het stimuleren van stadslandbouw en agrarisch natuurbeheer.*
- *Het* ***bij elkaar brengen van partijen*** *die voedsel in en rond de stad willenproduceren en mogelijke afnemers. Hier zit nog een belangrijke opgave omdat partijen elkaar nog niet altijd kennen. Ronde-Tafelgesprekken en netwerk-bijeenkomsten zijn hiervoor belangrijke instrumenten.*
- ***Voorlichting geven*** *aan bedrijven en burgers over de mogelijkheden en kansen in en rond de stad voor stadslandbouw, o.a. door het uitgeven van folders, kaarten en informatie via websites.*
- ***Actief sturen*** *in (gebieds-)processen waar de gemeente bij betrokken is om andere stakeholders te stimuleren om stadslandbouw mee te nemen in de planvorming.*
- ***Participeren in onderzoeken*** *naar de kansen voor stadslandbouw die door derden worden uitgevoerd.*
- ***Regels aanpassen*** *die de groei van stadslandbouw belemmeren; als de gemeente hiervoor verantwoordelijk is. Waar regels van andere overheden belemmerend werken wordt er bij deze overheden op aangedrongen om ze aan te passen.*
- ***Faciliteren van particuliere initiatieven*** *door in sommige situaties medewerking te verlenen aan het in gebruik nemen van gemeentelijke gronden, hulp te bieden bij de uitvoering (door de gemeentewerven en voorlichting te geven over externe fondsen.*
- ***Zelf het initiatief nemen*** *voor de uitvoering van projecten voor eetbaar groen, bijvoorbeeld bij de aanplant van vruchtbomen en –struiken in het openbaar groen.*
- *Bestaande* ***gemeentelijke beleidsstukken en gemeentelijke programma's te verbreden*** *met stadslandbouw en gezonde voeding.*
- *De* ***afzet van streekproducten te vergroten*** *door de inkoop van de gemeentelijke organisatie aan te passen.*
- ***Specifieke activiteiten ondersteunen*** *die streekvoedsel promoten, zoals Oogstfestival en Kunsthal Kookt, waardoor er meer bekendheid komt bij een breed publiek.*

Binnen de gemeentelijke organisatie is in 2010 een 'denktank stadslandbouw' opgezet die de wethouder Duurzaamheid, Binnenstad en Buitenruimte adviseert over de bevordering van stadslandbouw in Rotterdam. Hierin zitten vertegenwoordigers van enkele gemeentelijke diensten, het gemeentelijke Bureau Duurzaamheid en een expert van het Landbouw Economisch Instituut (LEI) / Wageningen University & Research (WUR).

2 Concrete uitwerking stadslandbouw in en rond Rotterdam

Als eerste stap in de uitwerking heeft de denktank drie Ronde Tafel-gesprekken gevoerd met onderzoekers, agrarische ondernemers, stedelijke afnemers en initiatiefnemers van stedelijke projecten. Uit deze gesprekken is het beeld ontstaan dat de innovatie stagneert door logistieke en communicatieve beperkingen. In vervolg op de Ronde Tafel-gesprekken vond op 18 september 2010, tijdens het tweede Rotterdamse Oogstfestival, een netwerkbijeenkomst plaats. Zo'n 70 stakeholders (boeren, ondernemers, bewoners, sociaal-maatschappelijk middenveld) namen deel aan thematische gesprekken over de logistieke en communicatieve beperkingen:

- De voor- en nadelen van een coöperatie en eventuele alternatieven
- De voorwaarden voor duurzame landbouw rondom de stad
- Kleinschalige landbouw in de stad

Enkele aanbevelingen uit de netwerkbijeenkomst

- *Een mogelijke invulling van fijnmazige logistiek is het creëren van een of meerdere centrale plaatsen in de stad waar streekproducten aangeboden/ opgehaald kunnen worden.*
- *Voor een afnemer van voedsel is het aantrekkelijk als er een gezamenlijk aanbod van diverse producten is: zuivel, groente en vlees.*
- *Een coöperatie is een interessant model, maar deze moet een flinke om vang hebben om te kunnen reageren op de vraag van de stad.*
- *De overheid zou een belangrijke rol kunnen spelen bij het bundelen van de vraag.*
- *Ontwikkel een gemeenschappelijke visie op zowel beschikbaarheid als geschiktheid van gronden.*
- *Ontwikkel een gemeenschappelijke visie op zowel beschikbaarheid als geschiktheid van gronden (kansenkaart) en draag deze informatie over aan particulieren.*

Deze bijeenkomst heeft veel kennisuitwisseling en een aantal nieuwe samenwerkingsvormen opgeleverd. De denktank heeft hieruit 5 thema's gehaald die verder uitgewerkt worden tot concrete maatregelen of projecten om stadslandbouw te bevorderen:

1. Verbeteren logistieke netwerk regionaal voedsel
2. Duurzaam stadsboeren in de regio
3. Stimuleren inkoop streekproducten door overheidsinstellingen
4. Informatienetwerk voedselproductie in en om de stad
5. Realisatie van een dakproductietuin in het centrum Rotterdam.

Verbeteren logistiek netwerk regionaal voedsel

Dit traject bestaat uit 2 sporen;

1. vermarkten van streekproducten;
2. onderzoek naar verschillende vormen van distributie.

1. Vermarkten van streekproducten

Sinds twee jaar is er op het Heemraadsplein een Oogstfestival waarbij het plein is omgebouwd tot een boerenerf waar kramen met streekproducten staan, muziek en theater zijn en kan worden geproefd van verse

Rotterdamse Oogstfestival

Rotterdamse bijenhoning

producten. Initiatiefnemer is de Stichting Rotterdamse Oogst. Het doel van deze markten is om de lokale voedselketens te versterken door de inwoners van de stad meer bekend te maken met de herkomst van het voedsel. In 2011 wil de Stichting Rotterdamse Oogst het festival uitbreiden naar 4 markten (zaai, zomer, oogst, Kerst). Het einddoel is een 3-wekelijkse Boeren- en Burenmarkt in de binnenstad van Rotterdam, vanaf 2012. Hierbij zijn diverse gemeentelijke diensten en Rotterdam Festivals betrokken.

2. Onderzoek naar verschillende vormen van distributie
Het tweede spoor van dit thema bestaat uit onderzoek naar de mogelijkheden om de distributie te verbeteren. Het doel is om het aanbod van voedsel uit de regio te verbinden met de vraag vanuit de stad. Onderzocht wordt welke organisatievorm (vanuit de leveranciers bezien) het beste hierbij past. Hiervoor wordt een globale inschatting gemaakt van de potentiële vraag vanuit de stad: vanuit instellingen, horeca en retail. Daarnaast wordt een overzicht gemaakt van oplossingen die elders gevonden zijn om vraag en aanbod aan elkaar te binden (zoals Proeftuin Amsterdam en Orégional).

Orégional Nijmegen als voorbeeld van een logistiek netwerk
De coöperatie Orégional legt verbanden tussen producenten en afnemers van regionale producten. De boeren moeten een betere prijs voor hun producten en diensten krijgen en consumenten worden bij de productie betrokken.
Het doel is om producten uit een straal van 50 km rond Nijmegen te vermarkten. De boeren krijgen een prijsgarantie van 15% bovenop de gebruikelijke prijs, dat groeit waarschijnlijk naar 30%. Dat is mogelijk omdat de marges voor de verkoop en verwerking veel kleiner zijn dan nu normaal is.
De afnemers zijn nu vooral nog (zorg-)instellingen, maar men gaat zich ook richten op particulieren. Er wordt aan gezamenlijke promotie gedaan en er is een opvallend label dat op alle producten wordt bevestigd. Uiteindelijk wil men het maatschappelijk draagvlak voor landbouw vergroten.

Een werkgroep van de denktank werkt dit thema verder uit. Hierbij zijn agrarische ondernemers, logistieke dienstverleners en stedelijke afnemers betrokken. De rol van de overheid is, naar verwachting beperkt. Het bestaat vooral uit het verkennen van de mogelijkheden en het bij elkaar brengen van partijen.

Duurzaam stadsboeren in de regio
Belangrijkste reden om voedselproductie, met directe afzet in de stad, te bevorderen is de extra inkomstenbron die dit oplevert voor de agrarische ondernemers. Hierdoor kunnen zij, ondanks de hoge productiekosten, blijven doorboeren en het landschap onderhouden. Dat geldt ook voor recreatie bij de boer of andere maatschappelijke diensten die gekoppeld zijn aan het boerenbedrijf. Het onderzoek richt zich specifiek op de aanbodzijde in een zone van 40 tot 50 km rond Rotterdam. Er wordt in kaart gebracht welke initiatieven voor stadslandbouw bestaan, welke gronden hiervoor beschikbaar zijn en hoe dit verder uitgebouwd kan worden. Daarnaast is een onderzoeksvraag welke belemmeringen er zijn; verondersteld wordt dat deze vooral bij het agrarische onderwijs en de planologische regels liggen. De gemeente heeft bij dit thema een onderzoekende en faciliterende rol. Daarbij wordt samengewerkt met de provincie Zuid-Holland, de Stadsregio Rotterdam en gebiedskenners van de landschappen rond Rotterdam. Daarnaast worden gesprekken gevoerd met organisaties van agrarische ondernemers en het onderwijs.

Stimuleren inkoop regionale voedselproducten door (semi-) overheidsinstellingen
In 2011 wordt de catering van de gemeentelijke instellingen opnieuw aanbesteed. In overleg met de Facilitaire Dienst wordt onderzocht hoe in de nieuwe contracten een percentage regionale voedselproducten op is te nemen. De inkoop van regioproducten door de cateraars zou de afzetmarkt voor de agrarische ondernemers rond de stad in korte tijd fors vergroten. Hierdoor krijgen zij een reeel alternatief voor de huidige afzetkanalen via landelijke inkooporganisaties. De gemeente heeft hier dus een directe invloed op de afzet van regionale producten. In een tweede stap wordt bekeken of de gemeente andere instellingen, zoals ziekenhuizen en het onderwijs, kan stimuleren om ook deze stap te maken.

Informatienetwerk voedselproductie in en om de stad
In dit thema wordt een aantal aspecten op het gebied van communicatie en educatie over stadslandbouw uitgewerkt. Deze publicatie is daar een onderdeel, met als doel inzicht te geven in de overwegingen van de gemeente Rotterdam om voedselproductie in en om de stad te bevorderen. Daarnaast wordt een folder uitgebracht voor de inwoners van de stad. Daarin komt informatie over de plaatsen waar in de wijken en buurten voedselproductie mogelijk zou kunnen zijn. In de folder wordt daarnaast praktische informatie opgenomen over (gevel-) tuinen met eetbaar groen en moestuinen. Zoals het vragen van toestemming aan de deelgemeente en de eigenaar van de grond (dat kan de gemeente zijn, maar ook een woningcorporatie), het uitvoeren van grondonderzoek e.d.

Verder werkt de gemeente mee aan de productie van een kaart, in opdracht van de provincie Zuid-Holland en de Stadsregio Rotterdam, waarop alle aanbieders van streekproducten in de landschappen rond de stad zijn aangegeven. Deze kaart zal verder ontwikkeld worden tot een digitaal informatie systeem. Onderdeel van het thema is ook de educatie over gezond eten en boerderijbezoek. Er wordt aangesloten op bestaande programma’s over gezond eten en bewegen. Hierbij spelen de gemeentelijke diensten Sport en Recreatie en de GGD een belangrijke rol.

Realisatie van een dakproductietuin in het centrum Rotterdam
Het doel is de realisatie van een productietuin op een of meerdere daken in gemeente Rotterdam, met als voorkeur het stadscentrum. De aanleg van een dakproductietuin draagt bij aan vergroening van het centrum en de zichtbaar heid van stedelijke voedselproductie. Daarnaast kan een daktuin met voedsel productie het daklandschap aantrekkelijker maken en een nieuwe kijk geven op de mogelijkheden van groene daken. De gemeente wil optreden als inter mediair en technische kennis beschikbaar stellen. Eventueel wordt een dak van een gemeentelijk gebouw beschikbaar gesteld. De uiteindelijke realisatie en exploitatie van de daktuin wordt overgelaten aan marktpartijen of andere initiatiefnemers. Er is wel een financiële bijdrage mogelijk uit het Groene Daken-programma.

Relatie met collegedoelstellingen
Stadslandbouw draagt bij aan de ambities van het college op het gebied van aantrekkelijke woonstad, duurzaamheid en gezondheid. Een mooie en groene woonomgeving draagt eraan bij dat alle Rotterdammers prettig in de stad kunnen wonen. Bij de duurzaamheid staat de vermindering van de CO2-uit stoot centraal door efficiënter met energie om te gaan. Er wordt momenteel een duurzaamheidprogramma uitgewerkt waarin icoonprojecten zijn opgeno men.Ook is er een Groene Daken-programma dat als belangrijkste doelen heeft de stad een groener aanzien te geven en regenwater te bufferen. Hieraan is een subsidieregeling gekoppeld. Bij de verbetering van de gezond heid wordt ingezet op meer bewegen, beter voedsel en een beter milieu zodat de gezondheidssituatie van de Rotterdammer verbetert. Hieraan werken ver schillende gemeentelijke diensten zoals Sport en Recreatie, de GGD en JOS.

daktuin Verenigde Staten

daktuin Verenigde Staten

3. Voorbeelden in Rotterdam

De voorbeelden van bestaande initiatieven zijn gerangschikt van kleinschalig en stedelijk naar grootschaliger en buitenstedelijk. Het geeft een inspirerende blik op de energie die op dit moment in de stad aanwezig is. Er is veel variatie in de manier waarop projecten tot stand komen. Er zijn initiatieven van een groep bewoners die met elkaar besluiten om een saaie tuin of plantsoen om te vormen tot een moestuin. Er zijn projecten die een toekomstige bouwlocatie of ander braakliggend terrein een tijdelijke invulling geven. Hierbij zijn meestal woningcorporaties betrokken. Deze en andere maatschappelijke organisaties, zoals de verslaafdenopvang, zien moestuinieren ook als een middel om mensen te activeren en de sociale interactie te vergroten. Bij al deze initiatieven is de gemeente meestal slechts op afstand betrokken. Wanneer het gaat om grotere initiatieven, zoals de omvorming van een stuk openbaar groen, heeft de (deel-)gemeente een nauwere betrokkenheid en stelt randvoorwaarden waaronder een voorstel uitgevoerd kan worden. Soms, zoals in Park Zestienhoven, is de gemeente zelf initiatiefnemer en uitvoerder van een plan voor stedelijke voedselproductie. Bij initiatieven buiten de stad is de gemeente Rotterdam alleen direct betrokken als het gaat om het eigen grondgebied. Vaak zijn er ontwikkelingen op het grondgebied van de buurgemeenten die echter wel van belang kunnen zijn voor de inwoners van Rotterdam.

Eetbaar Rotterdam
Eetbaar Rotterdam is gestart als een netwerk van mensen die professioneel of
hobbymatig bezig zijn met voedsel. Sinds begin 2010 is het een vereniging. Men wil kennis op gebied van stadslandbouw verzamelen en verspreiden. Het doel is om de voedselketen weer zichtbaar te maken in de stad. Eetbaar Rotterdam streeft ernaar dat
stadslandbouw opgenomen wordt in de ruimtelijke ordening zodat ondernemende inwoners van de stad de ruimte krijgen om projecten uit te voeren waarin de voedselkringloop centraal staat.

Stichting Rotterdamse Oogst
Stichting Rotterdamse Oogst heeft als doel de lokale voedselketen te versterken, uitgaande van de streekeigen identiteit van de regio: multicultureel, grootstedelijk en groen. Dit doet zij door middel van een meerjarige campagne en de organisatie van een activiteitenprogramma. De bekendste activiteiten zijn de succesvolle Rotterdamse Oogstfestivals die in 2009 en 2010 zijn gehouden. Deze worden voortgezet en uitgebouwd tot een regelmatig terugkerende boeren- en burenmarkt.

Moestuin aan de Maas
Een aantal bewoners heeft op de kop van de Müllerpier een moestuin aangelegd. Dit stuk grond ligt al lang braak omdat de geplande woningbouw hier nog niet gerealiseerd is. Initiatiefneemster Judith Kuypers startte hier in 2008, met toestemming van de deelgemeente Delfshaven, met het zaaien van groenten. In 2010 is er een doorstart geweest waarbij steeds meer bewoners betrokken zijn geraakt en er afspraken zijn gemaakt met gemeentelijke diensten. Bewoners van de Müllerpier kunnen zich aanmelden bij de initiatiefnemers voor een eigen stukje moestuin.

moestuin aan de Maas

Bergwegplantsoen

tussentuin Gaffelstraat

Moestuin in het Bergwegplantsoen
Dit is een initiatief van Transition Towns Rotterdam in samenwerking met de buurtbewoners. Een voormalig plantsoen bij het gebouw van Humanitas aan de Bergweg is omgevormd tot een buurtmoestuin met fruitbomen- en struiken. Ook zijn er groentebedden. Er wordt gewerkt volgens de principes van de ‘permacultuur’. Hierbij worden natuurlijke ecosysteem zo natuurlijk mogelijk nagebootst en gewerkt met biologische methoden.

De Tussentuin in de Gaffelstraat
Door de sloop van Gaffelstraat 70-88 ontstond, voor een tussentijd van twee jaar, en tussen straten en bestaande huizen een open ruimte die door bewoners wordt ingevuld als tuin. De indeling van de tuin vertelt het verhaal van de woningen die er gestaan hebben: ieder huis werd een plantenvak die als bloementuin en/of als moestuin is ingevuld. Het hele terrein is door bewoners (met en zonder eigen tuintje) ingericht en wordt door hen ook onderhouden. Grondeigenaar Woonstad stelt de grond ter beschikking en heeft de aankoop van planten betaald.

Groentetuin Pompenburg
Achter het voormalige Shell-gebouw aan het Hofplein is de tijdelijke dag opvang voor drugsverslaafden van Bavo-Europoort geplaatst. Rond het gebouw is een groentetuin aangelegd die onderhouden wordt door de bezoekers van het pand.

Dantetuin in Lombardijen: van grond tot mond
Bouwbedrijf Dura Vermeer, woningcorporatie Com-Wonen en de zorgaanbieder De Stromen Opmaat Groep (Partners for Healty Cities) hebben een proefproject opgezet voor het produceren en verwerken van voedsel in de wijk Lombardijen. Begin 2010 is de tuin nabij de Dantestraat officieel geopend. De gemeentelijke GGD steunt dit initiatief en ook andere gemeentelijke diensten, zoals Sport & Recreatie, werken mee.

Dantetuin Lombardijen

De overweging daarbij is dat in deze variant van stadslandbouw diverse gemeentelijke doelen gecombineerd worden: sociale reactivering, betere gezondheid door meer beweging, meer betrokkenheid bij de woonomgeving en aandacht voor gezonde voeding.

Eet- en smaaklessen op basisschool Bloemhof
Binnen het project Fysieke Integriteit besteedt de openbare basisschool De Bloemhof extra aandacht aan voedsel. De basisgedachte is dat door goed en gezond eten een kind zelfrespect opbouwt. In de schooltuinen kunnen de kinderen zien hoe groenten en fruit groeit en er zijn kruidenhoeken waar kinderen zelf kunnen ruiken en proeven. De opbrengst van de tuinen wordt op school bereid en opgegeten. Om aan te tonen dat deze werkwijze effect heeft op het gedrag van kinderen wordt het hele project wetenschappelijk gevolgd door het Verwey-Jonker-instituut.

Stadsboerderij Marconistrip
De Stichting Uit je Eigen Stad heeft het initiatief gekomen voor een stadsboerderij op de Marconistrip. Dit is een voormalig rangeerterrein bij de Merwehaven in het gebied Stadshavens dat op middenlange termijn ontwikkeld wordt tot een gemengd woon/werkgebied. In de tussenperiode zullen tijdelijke functies, zoals een boerderij, een plek krijgen op de Marconistrip. De initiatiefnemers werken via een partnermodel met de overheid, onderwijs, het bedrijfsleven en de wetenschap. Het project kan ook ruimte bieden voor deelnemers aan re-integratie trajecten. De eerste 2 jaren zal voornamelijk getest worden (terwijl het bedrijf ook in productie is) waarna de exploitatiefase start. Momenteel wordt het plan, in overleg met de projectgroep voor Merwehaven, uitgewerkt naar een businessplan. Op de boerderij komt een combinatie van groenten- en fruitteelt met aquaponics (combinatie van vis- en groenteteelt), compostering en kippenhouderij.

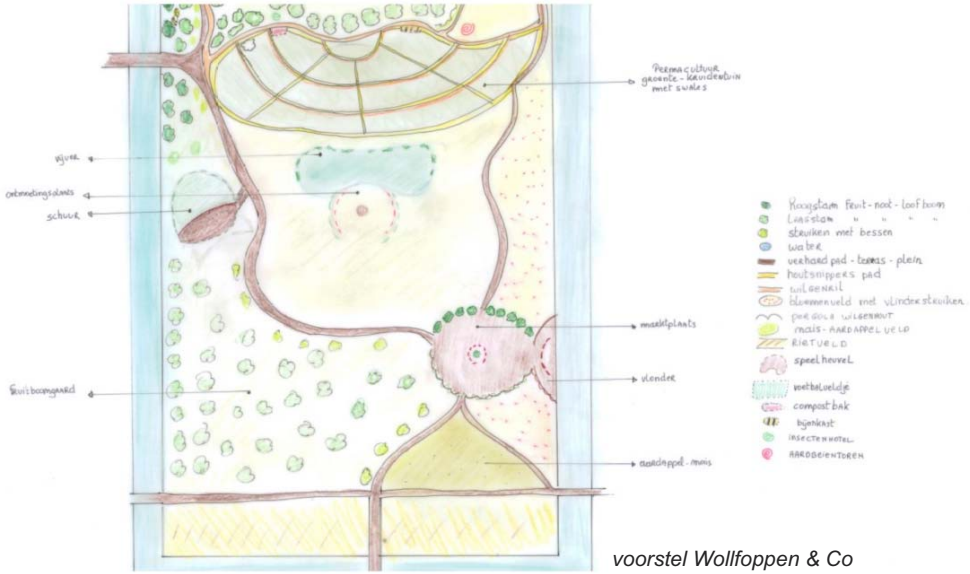

voorstel Wollfoppen & Co

Wollefoppenpark
Het Wollefoppenpark steekt vanaf de Rotte als een wig de wijk Zevenkamp in. Hoewel de groenzone in potentie een aantrekkelijke verbinding

is tussen stad en land, heeft het tot nu geen gebruik gekend dat daarbij past. Het wordt vooral gebruikt als trapveld voor de jeugd en manifestatieterrein. Een groep buurtbewoners heeft, onder de naam Wollefoppen & Co, het initiatief genomen om hier een buurttuin in te richten met bloemenvelden, hoogstam-fruitbomen en een groentetuin. De bestaande hoofdstructuur, met bomenrijen aan de randen, blijft ongewijzigd. Er is een groot draagvlak bij de omwonenden voor deze herinrichting. Wollefoppen & Co wil zoveel mogelijk werken volgens het principe van permacultuur, waarbij aangesloten wordt bij natuurlijke ecosystemen. De deelgemeente Prins Alexander heeft reeds ingestemd met het initiatief en, onder voorwaarde dat er ook andere financiers gevonden worden, een financiële bijdrage toegezegd.

Fruitbomen in Park Zestienhoven
Aan de noordkant van Rotterdam wordt gebouwd aan Park Zestienhoven. De eerste woningen van deze luxe groene wijk zijn inmiddels opgeleverd. De woonbuurten worden aangelegd tussen enkele oude volkstuincomplexen, een sportpark en een parkbos dat omgevormd wordt tot een moderne buitenplaats. Binnen de strakke verkaveling worden zogenaamde ‘binnenwerelden’ ontwikkeld. Hier staan de woningen rond een gemeenschappelijk groengebied. Aan de noordzijde, in de buurt Reijsendael, zullen deze groengebieden een landelijk karakter krijgen met kleine boomgaardjes en schapenweides. Rond de bestaande volkstuincomplexen komen openbaar toegankelijke dijkjes met fruitbomen. Iedereen kan hier straks het fruit kan komen oogsten.

Slow Food en agrarisch natuurbeheer in Midden-Delfland
De gemeente Midden-Delfland is de eerste Citta-Slow-gemeente van Nederland.
Inmiddels zijn meer dan 80 Europese gemeenten opgenomen in dit netwerk. Midden-Delfland wil zich hiermee profileren als woon- en werkomgeving waar het karakteristieke veenweidelandschap zijn hoge kwaliteit behoudt, aandacht is voor cultuurhistorie en authentieke streekproducten geproduceerd worden. In Midden-Delfland zet ook Vockestaert, de vereniging voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer, zich in voor hetbehoud van het historische landschap. Momenteel zijn 90 agrarische ondernemers hierbij aangesloten. Naast natuurbeheer, richten de boeren zich ook steeds meer op de recreatieve wensen van de stadsbewoners en het geven van voorlichting over duurzame voedselproductie.

Buytenhof Rhoon
De Buytenhof is een gemengd boerenbedrijf bij het dorp Rhoon ten zuiden van Rotterdam. Het reguliere boerenbedrijf is sinds 2000 omgevormd tot een boerenzorgbedrijf dat deels opengesteld is voor het publiek. De Buytenhof bestaat nu uit boomgaarden, hooilanden, weiden en akkers. In de hoogstamboomgaarden staan oude fruitrassen zoals de Notarisappel, Sterappel en de Juttenpeer, maar ook notenbomen. In de weiden lopen schapen, koeien (Blonde d'Aquitaine) en bonte landvarkens vrij rond. Er is een moestuin waar biologische groenten en fruit worden geteeld. Daaronder zijn ‘vergeten groenten’ zoals paarse slabonen en gele wortelen. Ook zijn er een aardbeienveld, een bloementuin en een kruidentuin waar je zelf kunt plukken. In de landwinkel worden de producten van dit bedrijf, waaronder het zeer gewilde vlees, verkocht. Op de boerderij werken vrijwilligers en zorgklanten mee. De Buytenhof zal worden opgenomen in het landschapspark Buijtenland van Rhoon.

Buytenhof Rhoon

4. Praktische zaken

Dit onderdeel wordt uitgewerkt op basis van de uitkomsten van de netwerkbijeenkomst van 24 maart 2011

- Gemeente geeft folder uit met wat wel en niet kan in openbaar gebied
- Samenwerking gemeentelijke diensten om meer eenduidig te adviseren en te reageren op initiatieven
- Rol gemeentewerven en deelgemeenten
- (rol corporaties en andere stakeholders)
- Grondkwaliteit /bodemmonsters

Contactpersonen van de denktank stadslandbouw

1 Verbeteren logistieke netwerk regionaal voedsel

- Annemieke Fontein (dS+V): 010-4895568; a.fontein@dsv.rotterdam.nl
- Jan Willem van der Schans (LEI en WUR):070-3358206; jan-willem.vanderschans@wur.nl

2 Duurzaam stadboeren in de regio

- Kees van Oorschot (dS+V): 010-4894851; cjm.vanoorschot@dsv.rotterdam.nl

3 Stimuleren inkoop streekprodukten door overheidsinstellingen

- Heutink (OBR): 010-4895115; g.heutink@obr.rotterdam.nl

4 Informatienetwerk voedselproductie in en om de stad

- Annemieke Fontein (dS+V): 010-4895568; a.fontein@dsv.rotterdam.nl

5 Realisatie van een dakproduktietuin in het centrum Rotterdam.

- Daniel Goedbloed (GW): 010-4893499; d.goedbloed@gw.rotterdam.nl

farmstall Rhode Island